

HEMŞİRELİK ÖĞRENCİLERİNİN KLİNİK ÖĞRENME ÇEVRESİNE YÖNELİK ALGILARIGülay AKMAN¹, Nazlı BALTACI¹, Ayőe METİN¹, Cansu KARADENİZ BENLİ¹, Nedime Gül DOĐAN¹, Hümeysra TÜLEK DENİZ¹, Özen KULAKAÇ¹**ÖZET**

Amaç: Bu çalışma Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersinin klinik uygulaması sonrasında hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya ilişkin görüşlerini ve klinik öğrenme çevrelerine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Yöntem: Tanımlayıcı tipte olan bu çalışma, bir üniversitenin 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersine kayıt yaptıran ve klinik uygulamalarını tamamlayan toplam 131 hemşirelik öğrencisi ile yürütülmüştür. Araştırma verileri Tanımlayıcı Özellikler Formu, Dersin Uygulamasına İlişkin Görüşler Formu ve Klinik Öğrenim Çevresi Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin değerlendirilmesinde IBM SPSS V23 programı kullanılmıştır. Veriler tanımlayıcı istatistikler, tek yönlü varyans analizi, Tukey testi, Kruskal Wallis testi ve Tamhane T2 testi ile değerlendirilmiştir.

Bulgular: Öğrencilerin Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersinin klinik uygulamasından memnuniyetlerini çok yeterli (%19.8) ve yeterli (%51.1) olarak değerlendirdiği saptanmıştır. Katılımcıların klinik öğrenim çevresi ölçeği toplam puan ortalaması ise 58.61±8.08 (38-83) olarak belirlenmiştir. Hemşirelik öğrencilerinin yaşına, cinsiyetine ve klinik uygulamaya çıktıkları hastaneye göre klinik öğrenim çevresi ölçeği ve alt boyutlarına ait puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı fark bulunmamıőtır ($p>0.05$). Bulunduğu klinikte daha önce uygulama yapan öğrencilerin öğrenci memnuniyeti alt boyutu ($p=0.027$) ve hiyerarşi ve rutinler alt boyutu ($p=0.027$) puan ortalaması daha önce uygulama yapmayanlara göre daha yüksek bulunmuő olup gruplar arası fark istatistiksel olarak anlamlıdır.

Sonuç ve Öneriler: Öğrencilerin Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersinin klinik uygulamasına ilişkin görüşlerinin olumlu olduğu ve bu görüşlerin klinik öğrenme çevresine yönelik algılarını pozitif yönde etkilediği saptanmıştır. Klinik öğrenme çevresini etkileyen klinisyen hemşireler, sağlık ekibinin diğer üyeleri ve fiziksel çevre gibi diğer faktörlerin nitel ve nicel araőtırmalarla incelenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hemşirelik eğitimi; hemşirelik öğrencileri; klinik öğrenme

Nursing Students' Perceptions of the Clinical Learning Environment**ABSTRACT**

Aim: This study was carried out to define the opinions of the nursing students about clinical practice and their perceptions about the clinical learning environment after the clinical practice of Obstetrics and Gynecology Nursing course.

Method: This study is descriptive and was carried out with 131 nursing students who enrolled and completed the practice in this course in the fall semester of 2018-2019 academic year. The research data were collected with Descriptive Characteristics Form, Opinions about the Application of the Course Form and Clinical Learning Environment Scale. IBM SPSS V23 program was used to evaluate the data. Data were analyzed by descriptive statistics, one-way analysis of variance, Tukey test, Kruskal Wallis test and Tamhane T2 test.

Findings: Students' satisfaction with clinical practice of in this course was evaluated as very sufficient (19.8%) and sufficient (51.1%). The total score average of clinical learning environment scale of students was 58.61±8.08 (38-83). There was no significant difference between mean scores of scale and sub-dimensions of clinical learning environment according to age, sex and hospitalization of the students ($p>0.05$). Students satisfaction sub-dimension of the students who had previously applied in the clinic ($p=0.027$) and hierarchy and routines subscale ($p=0.027$) score average was higher than those who did not apply before.

Conclusion: It was found that the students' opinions about the clinical application of this course were positive and these opinions positively affected their perception about the clinical learning environment. It is recommended that examining other factors such as clinician nurses, other members of the health care team, and the physical environment affect the clinical learning environment.

Keywords: Nursing education; nursing students; clinical learning

¹ Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Bölümü, Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği
Sorumlu yazar: Gülay AKMAN, e-mail: gulaydalakman@hotmail.com

GİRİŞ

Klinik eğitim, hemşirelik eğitiminin ayrılmaz bir parçasıdır ve profesyonelleşme sürecinde hemşirelik öğrencilerine sunduğu olanaklar bakımından oldukça önemlidir (Dunn & Hansford, 1997; Elliott, 2002; Lee, Cholowski & Williams, 2002). Öğrencilerinin öğrenme çıktılarını etkileyen en önemli faktörlerden biri klinik eğitimlerin sunulduğu öğrenme çevresidir (Dunn & Hansford, 1997). Klinik öğrenme çevresi interaktif, bilişsel, davranışsal ve duygusal merkezli öğrenme alanlarını desteklemektedir (D'Souza, Venkatesaperumal, Radhakrishnan & Balachandran, 2013). Hemşire öğrenciler klinikte bakım ve becerilerini geliştirmeyi öğrenirken bir taraftan da bireysel özgüven, saygınlık, liderlik, mesleki olgunluklarını kazanırlar. Klinik öğrenme dersin hedeflerine, eğitim programının çıktılarına uygun olarak öğrenci merkezli düzenlendiği durumlarda; öğrencilerde öğrenme istekliliğini artırmakta; bilişsel, duygusal ve psikomotor becerilerini birleştirme ve geliştirme fırsatı sunmaktadır (Aydoğan, 2016; Chan, 2002; Elliot, 2002; Papp, Markkanen & Von Bonsdorff, 2003).

Hemşire öğrencilerin birbirleriyle, klinik hemşirelerle, sağlık ekibinin diğer üyeleri, hasta ve yakınlarıyla işbirliği içinde öğrenebilecekleri ve güvenli ve destekleyici bir klinik öğrenme ortamı oluşturmak son derece önemlidir. Klinik öğrenme çevresi tüm yönleriyle hasta bakımını izleyebilme, gerçek yaşam deneyimlerine olanak sağlama, kriz yönetimi, rol modellerini izleme, klinik karar verme, sorumluluk geliştirebilme, ekip üyesi olarak çalışabilme, bireyselleştirilmiş bakım verebilme, mesleğin felsefesini kavrama ve mesleki sosyalizasyon gibi birçok yönden hemşirelik öğrencisinin kendini geliştirmesine olanak sağlamaktadır (Aydoğan, 2016; Elliott, 2002; Erenel, Dal, Kutlutürkan & Vural, 2008; Henderson, Twentyman, Hell & Lloyd, 2006; Karadağ, Kılıç, Ovayolu, Ovayolu & Kayaarslan, 2013; Papp ve ark., 2003; Şimşek, Çonoğlu & Orgun, 2018).

Hemşirelik programının başarısı büyük ölçüde klinik deneyimlere bağlıdır ve eğitimin başarısı için pozitif bir klinik öğrenme çevresi gereklidir (D'Souza ve ark. 2013; Henderson ve ark., 2006; Papp ve ark., 2003). Klinik öğrenme çevresi pozitif özelliklere (öğrenciye değer veren, pozitif mesajlar içeren, öğrencinin öğrenmesini destekleyen vb.) sahip olduğunda öğrencilerin motivasyonları, akademik başarıları artmakta, öğrenme süreci pozitif etkilenmekte ve uygulama hedeflerine ulaşma kolaylaşmaktadır (Aktaş & Karabulut, 2016; Cabar, Kaya, Kaya & Karacuha, 2019; Palmer, Cox, Callister, Johnsen & Matsumura, 2005). Klinik öğrenme çevresi negatif özelliklere (iyi planlanmamış, destekleyici olmayan, mesleki negatif mesajlar içeren vb.) sahip olduğunda ise öğrenci mutsuz, isteksiz olmakta, dersin ve eğitim programının gerektirdiği uygulama hedeflerine ulaşmada güçlük yaşanmaktadır.

Klinik öğrenme çevresi istendik davranış değişikliklerini sağlayabilmesi, bilme ile yapabilme arasında ilişki kurması bakımından önemlidir (Dunn & Hansford, 1997). Klinik eğitim karmaşık bir sosyal çevre içinde gerçekleşmektedir. Klinik öğrenme çevresi farklı ve karmaşık özelliklere sahiptir. Bu karmaşık özellikler; çevresel şartların kontrolünün zor olması, öğrencilerin becerilerini geliştirme gereksiniminin karşılanma gerekliliği ve eğitimcilerin sadece öğrencilerin değil aynı zamanda hizmet sunulan bireylerin de güvenlik ve gereksinimlerini

sağlamak durumunda olmalarından kaynaklanmaktadır (Chan 2002). Tüm bu durumlar öğrencilerin öğrenmelerini sağlayacak uygulama ortamının oluşturulmasını güçleştirmekte, öğrencilerde ve eğitimcilerde strese neden olmakta ve klinik eğitimi olumsuz etkilemektedir (Karaöz, 2013).

Klinik eğitim; öğretim elemanları, klinisyen hemşireler, sağlık ekibinin diğer üyeleri ve fiziksel çevre gibi birçok faktörden etkilenmektedir (Erenel ve ark; 2008; Karaöz, 2013). Klinik eğitimin amaçlarına ulaşmak için öğretim elemanları öğrenciye rehber olup onların yeteneklerini teşvik ederken, klinik hemşireler öğrenci için hayati öneme sahip rol modelleri olmaya devam etmektedir (Akyüz, Tosun, Yıldız & Kılıç, 2007).

Öğrencilerin klinik uygulamalarda elde ettiği bilgi, beceri ve deneyimler, hemşirelik rollerini benimsemeleri açısından oldukça önemlidir (Papathanasiou, Tsaras & Sarafis, 2014). Dunn ve Hansford (1997)'un belirttiğine göre, klinik öğrenme çıktıları öğrenme çevresiyle yakından ilgilidir ve bu çıktılarda optimum başarı elde etmek için okul ve klinik işbirliği gerekir. Klinikte öğrenme duygusal faktörlerle uyarılabilir ya da baskılanabilir (Sarı, 2001). Hemşirelik öğrencileri, açık ve sürdürülebilir işbirliğinin olduğu ve sağlıklı iletişim kurulabilen kliniklerden daha fazla yararlanmaktadır (Dikmen Aydın, Şahin Orak, Gürkan, Aslan & Demir, 2017). Öğrencilerin nitelikli birer hemşire olabilmesi için klinik alanların da nitelikli olması önemlidir (Sarı, 2001). Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı nitelikli ve profesyonel hemşire yetiştirme amacıyla öğrenciyi odağına alarak hemşire gibi düşünme ve davranmayı öğretmeyi benimsemektedir. Hemşirelik öğrencilerinin profesyonelleşme sürecinde klinik öğrenme çevresinin bu kadar önemli olması; öğrencilerin klinik öğrenme çevresi hakkındaki algı ve görüşlerinin tanınmasını gerekli kılmaktadır. Hemşirelik öğrencilerinin klinik öğrenme çevresine yönelik görüş ve algılarının belirlenmesiyle klinik öğrenme çevresini olumlu etkileyen özelliklerin desteklenebileceği, olumsuz etkileyen faktörlere ilişkin önlemler alınabileceği düşünülmektedir. Bu nedenle bu çalışmada bir üniversitenin hemşirelik lisans öğrencilerinin Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersinin klinik uygulamasına ilişkin görüşlerini ve klinik öğrenme çevrelerine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla planlanmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEM

Bu araştırma Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersinin klinik uygulaması sonrasında hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamaya ilişkin görüşlerini ve klinik öğrenme çevrelerine ilişkin algılarını belirlemek amacıyla tanımlayıcı olarak yapılmıştır. Araştırma 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Yeri ve Zamanı

Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersinin klinik uygulaması, teorik bölümünün ve laboratuvar uygulamasının ilk 5 haftada verilmesinin ardından bir eğitim araştırma hastanesi ve üniversite hastanesinde haftada 2 gün (Pazartesi-Salı) olarak gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin klinik uygulamaları Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı'nda görevli bir profesör, dört

bilim uzmanı öğretim görevlisi ve üç araştırma görevlisi olmak üzere 8 öğretim elemanı ile yürütülmüştür. Araştırma bu uygulamanın sonunda sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini bir üniversitenin 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersine kayıt yaptıran ve klinik uygulamalarını tamamlayan toplam 136 hemşirelik öğrencisi oluşturmuştur. Araştırmada örneklem seçimine gidilmemiş, tüm öğrencilere ulaşılması hedeflenmiştir. Araştırmaya katılmaya kabul eden 131 hemşirelik öğrencisiyle araştırma tamamlanmıştır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verileri “Tanımlayıcı Özellikler Formu”, “Dersin Uygulamasına İlişkin Görüşler Formu” ve “Klinik Öğrenim Çevresi Ölçeği (KÖÇÖ)” ile toplanmıştır. Tanımlayıcı Özellikler Formu, hemşirelik öğrencileri ve dersin uygulaması ile ilgili tanımlayıcı özellikleri belirlemek amacıyla araştırmacılar tarafından oluşturulmuş 4 sorudan oluşan bir formdur. Dersin Uygulamasına İlişkin Görüşler Formu ise hemşirelik öğrencilerinin Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Dersi uygulamasına yönelik görüşlerini ortaya çıkarmak için araştırmacılar tarafından oluşturulmuştur ve 9 sorudan oluşmaktadır. Öğrenciler formda yer alan “Uygulama öncesi bilgilendirme durumu” gibi ifadeleri çok yeterli, yeterli, kısmen yeterli, yetersiz olarak değerlendirmiştir.

Klinik Öğrenim Çevresi Ölçeği (Clinical Learning Environment Scale-CLES), hemşirelik öğrencilerinin uygulama ortamlarını değerlendirmek üzere Dunn ve Burnett (1995) tarafından geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçe geçerlik ve güvenilirliği hemşirelik öğrencileri üzerinde Sarı (2001) tarafından yapılmıştır. Sarı (2001)’nın çalışmasında ölçeğin Cronbach alpha değeri 0.82 olup, alt boyutlarının Cronbach alpha değeri 0.65 ile 0.80 arasında değişmektedir. Ölçek 22 madde ve 5 alt boyuttan (personel öğrenci ilişkileri, öğretim elemanının sorumlulukları, hasta ilişkileri, öğrenci memnuniyeti, hiyerarşi ve rutinler) oluşmaktadır. Ölçekte yer alan maddelerin 5’i olumsuz, 17’si olumlu ifadelerden oluşmaktadır. Öğrencilerden ölçeğin her bir maddesindeki ifadeleri 1’den 5’e kadar, Likert tipi ölçek (1=kesinlikle katılmıyorum, 5=kesinlikle katılıyorum) üzerinde işaretlemeleri istenmektedir. Ölçekten alınacak puan aralığı 22-110’dur. Ölçekten alınan puanın artması öğrencinin klinik öğrenim çevresine ilişkin değerlendirmesinin olumlu olduğuna işaret etmektedir (Sarı, 2001).

Verilerin Toplanması

Araştırma verileri 2018-2019 eğitim öğretim yılı güz döneminde hemşirelik öğrencilerinin Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Dersi’nin uygulamasını tamamlamasının ardından 08 Ocak 2019 tarihinde Doğum,

Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Dersi Final sınavından sonra toplanmıştır. Formların doldurulması öğrencilerin yaklaşık 20-25 dakikasını almıştır.

Verilerin Değerlendirilmesi

Araştırmadan elde edilen verilerin değerlendirilmesinde IBM SPSS V23 programı kullanılmıştır. Hemşirelik öğrencilerinin tanımlayıcı özellikleri ve dersin uygulamasına ilişkin görüşleri araştırmanın bağımsız değerkenlerini; klinik öğrenim çevresi ölçeğinden alınan puanlar ise bağımlı değerkenlerini oluşturmuştur. Tanımlayıcı istatistiklerde sayı, yüzde, ortalama, standart sapma ve ortanca; normal dağılım gösteren verilerin analizinde parametrik testlerden tek yönlü varyans analizi ve Tukey testi, normal dağılım göstermeyen verilerin analizinde ise nonparametrik testlerden Kruskal Wallis testi ve Tamhane T2 testi kullanılmıştır. İstatistiksel anlamlılık değeri $p < 0.05$ olarak kabul edilmiştir.

Araştırma Etiği

Araştırma yapılmadan önce kurum izni alınmıştır. Araştırmada veriler, öğrencilerin otonomisinin ve gönüllü katılmaya karar verme yetkinliklerinin etkilenmemesi için ders dönemi bittikten ve öğrenciler son değerlendirme sınavına girdikten sonra, dersin değerlendirmesine katılmayan öğretim elemanları tarafından toplanmıştır. Öğrencilere araştırma hakkında sözlü ve yazılı bilgi verilmiştir. Araştırmaya katılmayı kabul eden öğrencilere veri toplama formlarını nasıl dolduracaklarına yönelik bilgi verilerek, veri toplama formlarında yer alan sorulara cevap vermeleri istenmiştir. Araştırmada öğrencilerin isimleri alınmamış, verilerin gizliliğinin sağlanacağı ve tüm diğer verilerle birlikte değerlendirileceği belirtilmiştir.

BULGULAR

Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersine kayıtlı ve devam eden öğrencilerin klinik uygulamaya ilişkin görüşleri ve klinik öğrenim çevresine ilişkin algılarını tanımlamak amacıyla gerçekleştirilen bu çalışmaya 131 hemşirelik öğrencisi katılmıştır. Öğrencilerin yaş ortalaması 21.15 ± 2.05 (20-33 yaş) olarak bulunmuştur. Katılımcıların %74.8’inin kadın olduğuna, %35.9’unun üniversite hastanesinde ve %64.1’inin eğitim araştırma hastanesinde uygulamaya çıktığı, %27.5’inin daha önce aynı kliniklerde uygulama yaptığı belirlenmiştir.

Çalışmada hemşirelik öğrencilerinin dersin uygulamasına ilişkin görüşlerinin genelde olumlu olduğuna, en yüksek “yetersizlik” belirtilen alanın %8.4 ile “Laboratuvar uygulamasının içeriği” olduğuna saptanmıştır. Öğrencilerin klinik öğrenim çevrelerini yaş, cinsiyet ve klinik uygulamaya çıktıkları hastaneden bağımsız olarak olumlu değerlendirdikleri saptanmıştır. Tablo 1’de hemşirelik öğrencilerinin dersin uygulamasına ilişkin değerlendirmeleri verilmiştir.

Tablo 1. Hemşirelik öğrencilerinin dersin uygulamasına ilişkin görüşleri

Değişkenler	Çok yeterli		Yeterli		Kısmen yeterli		Yetersiz	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Uygulama öncesi bilgilendirme	8	6,1	86	65,6	31	23,7	6	4,6
Uygulama rehberinin içeriği	18	13,7	96	73,3	14	10,7	3	2,3
Laboratuvar uygulamasının içeriği	20	15,3	67	51,1	33	25,2	11	8,4
Klinik uygulamanın dersin amaç ve hedeflerine uygunluğu	23	17,6	68	51,9	34	26,0	6	4,6
Klinik uygulamanın dersin teori içeriğine uygunluğu	15	11,5	75	57,3	33	25,2	8	6,1
Klinikteki eğiticilerin yeterliliği	37	28,2	73	55,7	17	13,0	4	3,1
Klinikteki eğiticilerin rol model olma durumu	36	27,5	70	53,4	20	15,3	5	3,8
Klinikteki eğiticilerin iletişimi	36	27,5	67	51,1	24	18,3	4	3,1
Klinik uygulamadan memnuniyet düzeyi	26	19,8	67	51,1	30	22,9	8	6,1

n: Sayı, %: Yüzde

Tablo 1’de görüldüğü üzere katılımcıların %71.7’sinin uygulama öncesi bilgilendirmeyi yeterli ve çok yeterli olarak değerlendirdiği saptanmıştır. Uygulama rehberi içeriğinin "yeterli (%73.3) ve çok yeterli (%13.7)" olduğuna ilişkin görüşlerin oranının, uygulama ile ilgili tüm değişkenler arasında en yüksek olduğu bulunmuştur. Laboratuvar uygulamasının içeriğini, öğrencilerin "%51.1’i yeterli ve %15.3’ü çok yeterli" olarak değerlendirmiştir. Öğrenciler klinik uygulamanın dersin amaç ve hedeflerine uygunluğunu, "%51.9 yeterli ve %17.6’sı çok yeterli", klinik

uygulamanın dersin teori içeriğine uygunluğunu ise "%11.5’i çok yeterli, %57.3’ü yeterli" bulmuşlardır. Eğiticilerin yeterliliği ve rol model olma durumu, öğrencilerin büyük çoğunluğu tarafından "çok yeterli ve yeterli" (sırasıyla %83.9 ve %80.9) olarak değerlendirilmiştir. Klinikteki eğiticilerin iletişimi, hemşirelik öğrencilerinin büyük çoğunluğu tarafından çok yeterli (%27.5) ve yeterli (%51.1) bulunurken öğrencilerin klinik uygulamadan memnuniyet derecesi %70.9 oranında "çok yeterli ve yeterli" olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 2: Öğrencilerin puan ortancalarının hemşirelerin klinik öğrenim çevresi ölçeği ve alt boyutlarına göre dağılımları

Değişkenler	Ort. ± ss	Ortanca	Min.	Mak.
Personel öğrenci işleri (6-30)*	15.66±3.02	16	7	24
Öğretim elemanı sorumlulukları (4-20)*	10.26±1.92	10	6	16
Hasta ilişkileri (4-20)*	10.26±1.92	10	6	16
Öğrenci memnuniyeti (4-20)*	9.95±2.18	10	4	16
Hiyerarşi ve rutinler (4-20)*	9.95±2.18	10	4	16
Toplam puan	58.61±8.08	59	38	83

Min.: Minimum, Mak.: Maksimum

*Ölçek alt boyutlarından alınabilecek en düşük-en yüksek puanları göstermektedir.

Tablo 2’de hemşirelik öğrencilerinin KÖÇÖ ve alt boyutlarına ait elde edilen puanları verilmiştir. Hemşirelik öğrencilerinin KÖÇÖ alt boyutlarından personel öğrenci işleri puan ortalaması 15.66±3.02; öğretim elemanı sorumlulukları puan ortalaması 10.26±1.92; hasta ilişkileri puan ortalaması 10.26±1.92; öğrenci memnuniyeti puan ortalaması 9.95±2.18; hiyerarşi ve rutinler puan ortalaması 9.95±2.18 olarak bulunmuştur. Hemşirelik öğrencilerinin KÖÇÖ toplam puan ortalaması ise 58.61±8.08 (38-83) olarak belirlenmiştir.

Hemşirelik öğrencilerinin yaşına, cinsiyetine ve klinik uygulamaya çıktıkları hastaneye göre KÖÇÖ ve alt

boyutlarına ait puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark saptanmamıştır ($p>0.05$). Öğrencilerin daha önce buldukları klinikte uygulamaya çıkma durumuna göre öğrenci memnuniyeti alt boyutu açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ve bulunduğu klinikte daha önce uygulama yapan öğrencilerin öğrenci memnuniyeti alt boyutu puan ortalamasının daha önce uygulama yapmayanlara göre daha yüksek olduğu bulunmuştur ($t=2.244$, $p=0.027$). Ayrıca öğrencilerin daha önce buldukları klinikte uygulamaya çıkma durumuna göre hiyerarşi ve rutinler alt boyutu açısından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu ve bulunduğu klinikte daha önce

uygulama yapan öğrencilerin hiyerarşi ve rutinler alt boyutu puan ortalamasının daha önce uygulama yapmayanlara göre

daha yüksek olduğu belirlenmiştir (t=2.244, p=0.027).

Tablo 3: Hemşirelik öğrencilerinin dersin uygulamasına ilişkin görüşlerine göre klinik öğrenim çevresi ölçeği puan ortalamalarının dağılımı

Değişkenler	Klinik Öğrenim Çevresi Ölçeği Puan Ortalamaları				Test istatistiği	p
	Çok yeterli	Yeterli	Kısmen yeterli	Yetersiz		
	Ort.±ss/Ortanca (min-mak)					
Uygulama öncesi bilgilendirme	67.8±7.6 a	59.1±7,8 b	55.3±7 b	56.5±8.5 b	F=5.968 ^c	0.001
Uygulama rehberinin içeriği	63.5(46-83) a	59(42-72) b	56(38-66) b	61(51-63) ab	KW=10.436 ^d	0.015
Laboratuvar uygulamasının içeriği	60.5(45-83)	60(44-78)	59(42-81)	53(38-69)	KW= 6.326 ^d	0.097
Klinik uygulamanın dersin amaç ve hedeflerine uygunluğu	60(46-83) ab	61(43-78) a	56(38-64) b	53.5(42-60) ab	KW=14.410 ^d	0.002
Klinik uygulamanın dersin teori içeriğine uygunluğu	64.2±9.11 a	58.0±8.26 b	58.3±6.3 ab	54.7±7.1 b	F=3.312 ^c	0.022
Klinikteki eğitimcilerin yeterliliği	63(38-83) a	60(42-72) ab	55(46-64) b	51(47-55) b	KW=15.376 ^d	0.002
Klinikteki eğitimcilerin rol model olma durumu	62.5(42-83) a	60(38-72) ab	55.5(43-3) b	51 (47-55) ab	KW=11.801 ^d	0.008
Klinikteki eğitimcilerin iletişimi	62.8±9.5 a	58.9±6.5 a	52.8±5.8 b	50.3±3.6 ab	F=10.808 ^c	0.000
Klinik uygulamadan memnuniyet düzeyi	60±9.7 ab	59.9±7.5 a	55.4±6.6 b	55,1±8,8 ab	F=3.110 ^c	0.029

a-b: Aynı harfe sahip gruplar arasında fark yoktur.

^c Tek yönlü varyans analizi ve Tukey testi, ^d Kruskal Wallis ve Tamhane T2 testi

Tablo 3'te hemşirelik öğrencilerinin dersin uygulamasına ilişkin görüşlerine göre KÖÇÖ puan ortalamalarının dağılımı incelenmiştir. Uygulama öncesi bilgilendirmeye göre KÖÇÖ puan ortalaması dağılımlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (F=5.968, p=0.001); uygulama öncesi bilgilendirmenin "çok yeterli" olduğunu düşünen öğrencilerin KÖÇÖ puan ortalamasının, "yeterli, kısmen yeterli ve yetersiz" olduğunu düşünenlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Uygulama rehberinin içeriğine göre KÖÇÖ puan ortalaması dağılımlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (KW=10.436, p=0.015); uygulama rehberinin içeriğinin "yeterli ve kısmen yeterli" olduğunu düşünen öğrencilerin klinik öğrenim çevresi ölçeği puan ortalamasının, "çok yeterli" olduğunu düşünenlere göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Klinik uygulamanın dersin amaç ve hedeflerine uygunluğuna göre KÖÇÖ puan ortalaması dağılımlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (KW=14.410, p=0.002); klinik uygulamanın dersin amaç ve hedeflerine uygunluğunu "yeterli" gören öğrencilerin KÖÇÖ puan ortalamasının, "kısmen yeterli" görenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Klinik uygulamanın dersin teori içeriğine uygunluğuna göre KÖÇÖ puan ortalaması dağılımlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (F=3.312, p=0.022); klinik uygulamanın dersin teori içeriğine uygunluğunu "çok yeterli" olarak değerlendiren öğrencilerin KÖÇÖ puan ortalamasının, "yeterli ve yetersiz" olarak değerlendirenlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır. Klinikteki eğitimcilerin yeterliliğine göre KÖÇÖ puan

ortalaması dağılımlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (KW=15.376, p=0.002); klinikteki eğitimcileri "yetersiz" bulan öğrencilerin KÖÇÖ puan ortalamasının, "çok yeterli" bulan öğrencilere göre daha düşük olduğu bulunmuştur. Klinikteki eğitimcilerin rol model olma durumuna göre KÖÇÖ puan ortalaması dağılımlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (KW=11.801, p=0.008); klinikteki eğitimcilerin rol model olmasını "çok yeterli" gören öğrencilerin KÖÇÖ puan ortalamasının, "kısmen yeterli" gören öğrencilere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Klinikteki eğitimcilerin iletişimine göre KÖÇÖ puan ortalaması dağılımlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (F=10.808, p=0.000); klinikteki eğitimcilerin iletişimini "çok yeterli ve yeterli" bulan öğrencilerin KÖÇÖ puan ortalamasının, "kısmen yeterli" bulan öğrencilere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Klinik uygulamadan memnuniyet düzeyine göre KÖÇÖ puan ortalaması dağılımlarının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği (F=3.110, p=0.029); klinik uygulamadan memnuniyetini "yeterli" olarak ifade eden öğrencilerin KÖÇÖ puan ortalamasının, "kısmen yeterli" olarak ifade edenlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

TARTIŞMA

Bu çalışmada Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersine ilişkin öğrencilerin görüşleri ve klinik öğrenim çevresine ilişkin değerlendirmeleri genelde olumlu bulunmuştur. Uygulama rehberinin içeriği, eğitimcilerin iletişimi, yeterliliği ve rol model olma durumları en az -

kısmen ya da tamamen- yetersizlik belirtilen alanlar olarak işaret edilmiştir. Öğrencilerin klinik uygulamalarında görev alan öğretim elemanlarının alanlarının Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği olmasının öğrencilerin derse ve klinik öğrenim çevresine ilişkin değerlendirmelerini etkileyen olumlu bir değişken olduğu düşünülmektedir.

Çalışmamızda hemşirelik öğrencilerinin klinik öğrenme çevresi algılarına ilişkin puan ortalamalarında cinsiyetler arasında farklılık olmadığı saptanmıştır. Bu sonuç ilgili literatürle zıtık göstermektedir. Potur ve Bilgin (2014)'nin çalışmasında, erkek öğrencilerin bakım verdikleri hasta grubunun kadın olmasını ve hastalar tarafından kendilerine cinsiyet ayrımı yapılmasını stres kaynağı olarak gördükleri ve bu durumun klinik öğrenme çevrelerini olumsuz etkilediği saptanmıştır. Benzer olarak Akpınar, Teskereci ve Yangın (2017)'in çalışmalarında da kadın öğrencilerin %9.4'ünün, erkek öğrencilerin ise %53.3'ünün bakım uygulamaları sırasında hasta tarafından reddedildiği saptanmıştır. Yazarlar erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha fazla güçlük yaşamasının ve bakım verirken hasta tarafından daha fazla reddedilmesinin, kadın doğum kliniklerinin yalnızca kadın hastaya hizmet vermesi ve toplumsal cinsiyet kalıplarının ağır basmasından kaynaklandığını belirtmektedir.

Klinik eğitimde klinik öğrenme çevresinin bileşenlerinden olan öğretim elemanları, klinisyen hemşireler ve sağlık ekibinin diğer üyeleri kadar uygulamanın yapıldığı fiziksel çevreye uyum da önemlidir. İlk kez gidilen klinik eğitim ortamı birçok öğrenci için farklı düzeylerde karmaşık ve stres nedenidir. Bu durum öğrencilerde klinik öğrenme çevresinin olumsuz algılanmasına neden olabilmektedir (Chan 2002; Erenel ve ark; 2008; Karaöz, 2013). Literatür ile uyumlu olarak, bu çalışmanın sonuçları bulunduğu klinikte daha önce uygulama yapan hemşirelik öğrencilerinin diğerlerine göre öğrenci memnuniyetinin ve hiyerarşi ve rutinler ile ilgili algılarının daha olumlu olduğunu göstermektedir.

Uygulama öncesi bilgilendirme klinik öğrenme çevresini olumlu yönde etkileyen ve klinik öğrenmeyi destekleyen önemli bir eylemdir. Öte yandan bu önemli hazırlık eylemine gereken önem her zaman verilmemektedir. Kumcağız ve arkadaşları (2005)'nin yaptıkları çalışmada hemşirelik öğrencilerine uygulama öncesinde beklentilerin yeterince açıklanmadığı belirlenmiştir. Benzer olarak Günüşen ve Üstün (2012) de çalışmalarında öğretim elemanlarının bakım planı ile ilgili beklentilerini uygulama öncesinde anlatmadıklarını belirtmektedir. Çalışmamızda ise hemşirelik öğrencilerinin uygulama öncesi bilgilendirmeyi ve uygulama rehberinin içeriğini yeterli bulma oranlarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum öğrencilerin klinik öğrenim çevresini olumlu olarak değerlendirmelerinde etkili bulunmuştur.

Uygulamaya dayalı tüm disiplinlerde eğitimin temel bileşenleri olan teorik ve uygulama birbirini tamamlamalıdır. Öğrenciden beklenen roller ve dersin hedefleri doğrultusunda amaçların belirlenmesi ve uygulamanın buna göre planlanması klinik eğitimin başarısını arttırmakta, öğrenci edindiği bilgi ve beceriyi gerçek yaşamda uygulama fırsatı bulabilmektedir (Aydoğan, 2016; Papp ve ark., 2003; Taşçı, 2006). Aktaş ve Karabulut (2016) hemşirelik öğrencilerinin klinik öğrenme çevresi algılarını inceledikleri çalışmalarında, öğrencilerin %85.6'sının klinik uygulama ile teorik bilgilerini

birleştirmek istediklerini belirtmektedir. Ancak hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamadaki deneyimlerinin incelendiği bazı çalışmalarda, öğrencilerin sınıfta öğrendikleri teorik bilgileri klinik uygulama ile birleştirmekte zorluk yaşadıkları (Elçigil ve Sarı, 2007), teorik bilgilerini çok iyi uygulama fırsatı bulamadıkları (Aydın ve Argun, 2010), teorik bilgilerinin yetersiz olduğunu düşündükleri ve bu nedenle hastaya bakım vermede kendilerini engellenmiş hissettiklerine işaret edilmektedir (Polat, Ayyıldız Erkan, Çınar ve Doğrusöz, 2018). Yapılan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada hemşirelik öğrencilerinin önemli bir çoğunluğunun klinik uygulamanın; dersin amaç ve hedeflerine, dersin teorik içeriğine uygun olduğunu, klinik uygulamanın dersin amaç ve hedeflerine, dersin teorik içeriğine uygun olmasının klinik öğrenme çevresini olumlu olarak etkilediğini düşündükleri saptanmıştır. Bu sonuçlar klinik öğrenme çevresinin olumlu olduğuna işaret etmesi nedeniyle önemlidir.

Hemşirelik eğitimde önemli yere sahip olan uygulama alanları, öğrencilere öğrendikleri teorik bilgileri uygulama olanağı sunmanın yanı sıra rol modellerini izleme olanağını da vermektedir. Klinik eğitim planlanırken, eğitici, klinisyen/klinik rehber hemşire ve öğrencilerin sayı ve nitelikleri değerlendirilmez (Taşçı, 2006; Ünver ve ark., 2013). Rans ve Grealish (2007) hemşirelik öğrencileriyle yaptıkları kalitatif çalışmada, klinik uygulamaya ve hemşirelik öğrencilerinin eğitimine hakim olan akademisyen ve klinisyen hemşirelerin, onların öğrenme deneyimlerine katkıda bulunduğunu, kendilerini değerli hissetmelerini ve bakıma daha fazla katılmalarını sağladığını belirtmektedir. Aydın ve Argun (2010)'un çalışmasında, hemşirelik öğrencilerinin klinik uygulamalara isteyerek katılmama nedenleri arasında öğretim elemanlarından yeterince yararlanamama ve rol model olmadaki eksiklikler yer almaktadır. Oysa uygulama alanlarında öğretim elemanı, öğrenmeyi kolaylaştırıcı, danışman ve iyi bir rol model olmalıdır (Taşçı, 2006). Çalışmamızda, klinikteki eğitimcilerin yeterliliği ve rol model olma durumu öğrencilerin büyük çoğunluğu (sırasıyla %83.9 ve %80.9) tarafından "çok yeterli ve yeterli" olarak görülmüş ve bu durumun literatüre benzer olarak öğrencilerin klinik öğrenme çevresi algılarının olumlu yönde etkilediği saptanmıştır.

Klinikte eğitimcilerin iletişimini yetersiz bulan hemşirelik öğrencilerinin yüzdesinin oldukça düşük (%3.1) olduğu, eğitimcilerin iletişimini yeterli gören öğrencilerin klinik öğrenme çevresi algılarının daha olumlu olduğu saptanmıştır. Öğrencilerin klinik uygulamalarda yaşadıkları öğretim elemanından kaynaklanan güçlükler arasında öğretim elemanın yetersiz rehberlik yapması ve iyi bir rol model olmaması ile birlikte iletişim eksikliği ya da çatışmaları da yer almaktadır (Aydın ve Argun, 2010). Olumlu klinik öğrenme çevresi, öğrencilerin yetişkin bireyler olarak görüldüğü, uygulamalar sırasında bilgi verilerek öğrencinin soru sormasının teşvik edildiği, zamanında ve yapıcı geri bildirimlerin verildiği ve yeteneklerini ortaya çıkarmalarını sağlayan uygulama alanlarıdır (Akyüz ve ark., 2007; Karaöz, 2013). Günüşen ve Üstün (2012) hemşirelik öğrencilerinin klinik eğitim sürecinde geribildirimle yönelik görüşlerini inceledikleri kalitatif çalışmada, öğrenciler daha çok genel ve olumsuz geribildirim aldıklarını, geribildirimle duyguların karıştığını belirtmişlerdir. Literatürde hemşirelik öğrencilerinin, sağlık

ekibi ve sorumlu öğretim elemanı ile işbirliğinin istendik düzeyde olmamasının öğrencilerin klinik uygulamalardan yeteri kadar yararlanmasını ve memnuniyetlerini azaltacağı (Ünver ve ark., 2013), öğrencilerin iletişim ve işbirliğinin açık ve sürdürülebilir olduğu klinik ortamlardan daha çok yararlanabilecekleri belirtilmektedir (Bölükbaş ve Uzunsoy, 2018; Elçigil ve Sarı, 2011).

Çalışmamızda klinik uygulamadan memnuniyetlerini "çok yeterli ve yeterli" olarak ifade eden hemşirelik öğrencilerinin (%70.9) klinik öğrenme çevresine yönelik algılarının daha olumlu olduğu saptanmıştır. Literatürde, klinik uygulamadan memnuniyeti yüksek olan öğrencilerin, klinik öğrenme çevrelerini de olumlu olarak değerlendirdikleri belirtilmektedir (Chan, 2002; Ünver ve ark., 2013). Ayrıca iyi organize edilmiş, olumlu klinik öğrenme çevrelerinin hemşirelik öğrencilerinin kendilerine olan güven duygularının artmasına ve mesleki kimliklerinin gelişmesine olanak sağladığı belirtilmektedir (Elçigil ve Sarı, 2011).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Hemşirelik öğrencilerinin Doğum, Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği dersinin klinik uygulaması sonrasında dersin klinik uygulamasına ilişkin görüşlerinin genel olarak olumlu olduğu ve dersin klinik uygulamasından memnun oldukları saptanmıştır. Hemşirelik öğrencilerinin dersin klinik uygulamasına ilişkin olumlu görüşleri klinik öğrenme çevresine yönelik pozitif algıları ile ilişkilidir. Erkek öğrencilerin klinik uygulamada kadınlara bakım vermeden kaynaklanan olumsuz deneyim yaşama olasılıklarının ve dolayısıyla dersin klinik öğrenme çevresine yönelik algılarının olumsuz olabileceği düşünülse de çalışmamızda erkek ve kadın öğrencilerin klinik öğrenme çevresi algıları arasında farklılık olmaması dikkat çekicidir. Bu çalışma sonuçlarının hemşirelik eğitiminin diğer klinik uygulama alanlarının yapılandırılmasına ve öğrencilerin klinik öğrenme çevresini olumsuz etkileyen faktörlerin azaltılmasına yönelik yapılacak planlamalara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın sonuçları hemşirelik disiplinin diğer klinik uygulama alanlarına genellenemez. Bu nedenle bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda hemşirelik disiplinin diğer klinik uygulama alanlarına yönelik hemşirelik öğrencilerinin klinik öğrenme çevresi algılarının araştırılması ve öğretim elemanlarının yanı sıra klinik öğrenme çevresini etkileyen klinisyen hemşireler, sağlık ekibinin diğer üyeleri ve fiziksel çevre gibi diğer faktörlerin nitel ve/veya nicel araştırma tasarımlarıyla incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Akpınar, A., Teskereci, G., & Yangın H. (2016). Öğrenci Hemşirelerin Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Klinik Uygulamasına İlişkin Düşünce ve Deneyimlerinin Cinsiyete Göre Karşılaştırılması. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 19, 1-8.

Aktaş, Y.Y. & Karabulut, N. (2016). A Survey on Turkish Nursing Students' Perception of Clinical Learning Environment and Its Association With Academic Motivation and Clinical Decision Making. *Nurse Education Today*, 36(1), 124-128.

Akyüz, A., Tosun, N., Yıldız, D., & Kılıç, A. (2007). Klinik Öğretimde Hemşirelerin, Kendi Sorumluluklarına ve

Hemşirelik Öğrencilerinin Çalışma Sistemine İlişkin Görüşleri. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 6(6), 459-464.

Aydın, M.F. & Argun, M.Ş. (2010). Bitlis Eren Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Hastane Uygulamalarından Beklentileri ve Karşılaştıkları Sorunlar. *Acıbadem Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 1(4), 209-213.

Aydoğan, S. (2016). Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Beceri Kazanmaları Sırasında Karşılaştıkları Etik Problemler. *Turk J Bioeth*, 3, 120-123.

Bölükbaş, N. & Uzunsoy, E., (2018). Öğrenci Hemşirelerin Bakış Açısından Klinik Hemşirelerin Öğrencilere Yaklaşımları. *Hemşirelik Bilimi Dergisi*, 1(3), 27-33.

Cabar, H.D. Kaya, S., Kaya, T., & Karacuha, M. E. (2019). Kliniklerde Pozitif Öğrenme Çevresi Oluşturmada Motivasyon Kaynaklarının Belirlenmesi. *The Journal of Academic Social Science*, (93), 27-42.

Chan, D.S.K. (2002). Associations Between Student Learning Outcomes from Their Clinical Placement and Their Perceptions of The Social Climate of the Clinical Learning Environment. *International Journal of Nursing Studies*, 39(5), 517-524.

Dikmen Aydın, Y., Şahin Orak, N., Gürkan, A., Aslan, G., & Demir, F. (2017). Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Eğitimleri Sırasında Hemşirelerden Aldığı Desteğin Değerlendirilmesi. *JAREN/Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi*, 3(3), 109-115.

D'Souza, M. S., Venkatesaperumal, R., Radhakrishnan, J., & Balachandran, S. (2013). Engagement in Clinical Learning Environment Among Nursing Students: Role of Nurse Educators. *Open Journal of Nursing*, 3(01), 25.

Dunn, S.V. & Burnett, P. (1995). The Development of a Clinical Learning Environment Scale. *Journal of Advanced Nursing*, 22(6), 1166-11173.

Dunn, S.V. & Hansford, B. (1997). Undergraduate Nursing Students' Perceptions of Their Clinical Learning Environment. *Journal of Advanced Nursing*, 25(6), 1299-1306.

Elçigil, A. & Sarı, H.Y. (2007). Determining Problems Experienced by Student Nurses in Their Work with Clinical Educators in Turkey. *Nurse Educ. Today*, 27(5), 491-498.

Elçigil, A. & Sarı, H.Y. (2011). Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Eğitiminde Kolaylaştırıcı Faktörler. *DEUHYO ED*, 4(2), 67-71.

Elliott, M. (2002). Clinical Education: A Challenging Component of Undergraduate Nursing Education. *Contemporary Nurse*, 12(1), 69-77.

Erenel, A., Ş, Dal, Ü., Kutlutürkan, S., & Vural, G. (2008). Hemşirelik Dördüncü Sınıf Öğrencilerinin ve Hemşirelerin İntörnlük Uygulamasına İlişkin Görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Hemşirelik Dergisi*, 15(2), 16-25.

Günüşen, P. N. & Üstün, B. (2012). Hemşirelik Öğrencilerinin Klinik Eğitimde Verilen Geribildirim Yönelik Görüşleri. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 15(3), 197- 204.

Henderson, A., Twentyman, M., Heel, A., & Lloyd, B. (2006). Students' Perception of the Psycho-Social Clinical Learning Environment: An Evaluation of Placement Models. *Nurse Education Today*, 26(7), 564-571.

Karadağ G., Parlar Kılıç, S., Ovayolu, N., Ovayolu, Ö., & Kayaaslan, H. (2013). Öğrenci Hemşirelerin Klinik Uygulamada Karşılaştıkları Güçlükler ve Klinik Hemşireler Hakkındaki Görüşleri. TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni, 12(6), 665-672.

Karaöz, S. (2003). Hemşirelikte Klinik Öğretime Genel Bir Bakış ve Etkin Klinik Öğretim İçin Öneriler. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 1, 15-21.

Karaöz, S. (2013). Hemşirelik Eğitiminde Klinik Değerlendirmeye Genel Bakış: Güçlükler ve Öneriler. DEUHYO ED, 6(3), 149-158.

Kumcağız H, Koyuncu S, Aydın G, Yılmaz A, Uzun A, & Güneştaş İ. (2005). Samsun Sağlık Yüksekokulu Hemşirelik Bölümü Öğrencilerinin Kurumsal ve Uygulamalı Eğitimde Yaşadıkları Sorunların Belirlenmesi. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Tıp Dergisi, 22(2), 71-7.

Lee, W. S. C., Cholowski, K., & Williams, A. K. (2002). Nursing Students' and Clinical Educators' Perceptions of Characteristics of Effective Clinical Educators in An Australian University School of Nursing. Journal of Advanced Nursing, 39(5), 412-420.

Palmer, S. P., Cox, A. H., Callister, L. C., Johnsen, V., & Matsumura, G. (2005). Nursing Education and Service Collaboration: Making a Difference in the Clinical Learning Environment. The Journal of Continuing Education in Nursing, 36(6), 271-276.

Papathanasiou, I. V., Tsaras, K. & Sarafis, P. (2014). Views and Perceptions of Nursing Students on Their Clinical Learning Environment: Teaching and Learning. Nurse Education Today, 34(1), 57-60.

Papp, I., Markkanen, M., & Von Bonsdorff, M. (2003). Clinical Environment as a Learning Environment: Student Nurses' Perceptions Concerning Clinical Learning Experiences. Nurse Education Today, 23(4), 262-268.

Polat, Ş., Ayyıldız Erkan, H., Çınar, G., & Doğrusöz, L.A. (2018). Bir Üniversite Hastanesinde Klinik Uygulama Yapan Öğrenci Hemşirelerin Uygulama Alanlarına Yönelik Görüşleri. Journal of Health and Nursing Management, 5(2), 64-74.

Potur, D.C. & Bilgin, N.Ç. (2014). Assessment of Clinical Stress in Male and Female Nursing Students, As Measured on the First and Last Day of the Obstetrical Nursing Clinic Course. KASHED, 1(1), 93-106.

Ranse, K. & Grealish, L. (2007). Nursing Students' Perceptions of Learning in the Clinical Setting of the Dedicated Education Unit. Journal of Advanced Nursing, 58(2), 171-179.

Sarı, D. (2001). Hemşirelik Yüksekokulu Öğrencilerinin Klinik Öğrenim Çevrelerini Değerlendirmelerinin İncelenmesi, TC Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Hemşirelik Programı Yüksek Lisans Tezi. İzmir. <http://acikerisim.ege.edu.tr:8081/xmlui/handle/11454/589>

Şimşek, M., Çonoğlu, G., & Orgun, F. (2018). Hemşirelik Eğitiminde Kazandırılması Planlanan Temel Hemşirelik Becerilerinin Değerlendirilmesi. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 34(1), 1-25.

Taşçı, K. (2006). Hemşirelik Öğrencilerinin Doğum ve Kadın Hastalıkları Hemşireliği Dersi Klinik Uygulamasına Yönelik Değerlendirmeleri. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi, 9(3), 52-56.

Ünver, V., Çınar, F.İ., Yüksel, Ç., Şahiner, G., Seven, M., & Yava, A. (2013). Hemşirelik Son Sınıf Öğrencilerinin